

5. Záver a zhrnutie zistení

Cieľom výskumu bolo prostredníctvom rozhovorov s odborníčkami a odborníkmi zmapovať, aké systémové opatrenia na podporu vzdelávania detí a mladých ľudí z Ukrajiny sa realizovali v Česku a na Slovensku, ako ich odborná komunita hodnotí a čo odporúča pre zlepšenie podpory vzdelávania týchto detí.

Uskutočnili sme 8 expertných rozhovorov, 4 za každú krajinu. Účastníkov sme vyberali na základe mapovania organizácií s advokačnou alebo výskumnou činnosťou v oblasti vzdelávania detí z Ukrajiny a odporúčaní oslovených organizácií.

Za Slovensko sa zapojili 4 mimovládne organizácie (3 sa venujú priamej podpore detí a rodín z Ukrajiny aj advokácii, 1 advokácii a výskumu), za Česko 2 mimovládne organizácie venujúce sa priamej podpore a advokácii a 2 výskumné (akademické) organizácie.

Výskum čiastočne vychádzal z holistického modelu OECD (Cerna, 2019), podľa ktorého treba pri podpore detí s migrantskou skúsenosťou zohľadňovať ich vzdelávacie, sociálne a emocionálne potreby. Zistenia sú usporiadané do štyroch oblastí:

- **Prijímanie detí do materských a základných škôl** – prijímanie do škôl a ročníkov, ktoré sú pre ostatné deti povinné alebo nárokovateľné.
- **Adaptácia detí v škole** – vzdelávanie, jazyková príprava, duševné zdravie, vzťahy s ostatnými deťmi a podpora zo strany určených zamestnancov.
- **Podpora pre personál škôl** – materiály, vzdelávanie, poradenstvo a usmerňovanie zamestnancov a podmienky zamestnávania pracovníkov z Ukrajiny.
- **Stredné školy** – prijímanie na stredné školy a ukončovanie stredoškolského vzdelávania (maturita).

1

5.1 Kľúčové zistenia

Prijímanie detí do materských a základných škôl

Slovensko. Vzdelávanie pre deti z Ukrajiny počas prvých rokov nebolo povinné, takže nástup do školy závisel od vôle rodičov a možností škôl. Ťažkosti s umiestňovaním detí do škôl sa sústreďovali najmä vo veľkých mestách ako Bratislava a Košice. Štát podporoval prijímanie detí do škôl najmä deklaratívne a nevytvoril ani prechodné vzdelávacie či adaptačné skupiny pre deti, ktoré sa v škole neumiestnili.

Pozitívnym posunom bolo zavedenie povinného vzdelávania od septembra 2025. Toto opatrenie však prišlo neskoro a je selektívne (platí len pre deti z Ukrajiny a na obdobie mimoriadnej situácie). Samosprávy nemajú údaje o deťoch cudzincov a rodičia nie sú dostatočne informovaní o povinnostiach a možnostiach spojených so vzdelávaním.

Možnosť administratívne navýšiť kapacity materských škôl a zriaďovať detské skupiny odrážali úsilie niečo robiť, ale chýba ďalšia podpora (budovania fyzických kapacít škôl) a vízia systémového ukotvenia týchto opatrení.

Česko. Deti z Ukrajiny mali od začiatku rovnaké podmienky ako ostatné deti (nárok na materskú školu od 3 rokov, povinné predškolské vzdelávanie od 5 rokov a povinná školská dochádzka), čo bolo pozitívne, keďže povinnosť nastavila jasné pravidlá vzdelávania.

Aj napriek povinnosti sa však množstvo detí do školy nezapísalo a niektoré deti čakali na prijatie do školy veľmi dlho. Príčinami boli slabá informovanosť rodičov, nejednotný výklad povinnosti prijímať deti pri naplnených kapacitách a odmietanie detí so zdravotným znevýhodnením či s odkazom na riziko vytvárania segregovaných tried. Výsledkom bolo nerovnomerné rozmiestnenie detí z Ukrajiny medzi školami.

Zriaďovatelia nemali prístup k evidencii pobytov cudzincov a chýba monitoring účasti na vzdelávaní v reálnom čase. Negatívnu rolu zohral zvláštny zápis, ktorý nedosiahol deklarovaný cieľ rovnomerne

rozmieštníť deti do škôl a bol segregáčny (od školského roka 2025/2026 ho zrušil Ústavný súd). Administratívne navýšenie kapacít pomohlo v prvej fáze, školám však chýbala následná podpora.

Adaptácia detí v škole

Slovensko. Adaptačné triedy (od septembra 2025) sú správny systémový nástroj, ak sa zabezpečí dočasnosť, nesegregácia a priepustnosť. Štát ale na ne nevyčlenil financie ani nevytvoril ďalšie podmienky na ich zriaďovanie a tak sa v praxi zatiaľ využívajú len v nízkej miere. Jazykové kurzy (najviac 350 hodín) boli nedostatočné, často mali formu krúžku a mechanizmus ich financovania je zložitý.

Regionálni koordinátori NIVAM v niektorých prípadoch zohrali pozitívnu rolu, mali však obmedzené kapacity a chýbali im právomoci. Pozitívne bolo obmedzenie zaraďovania detí do nižšieho ročníka a jazykové kurzy pre rodičov. Podporné opatrenia (najmä doučovanie) školy často vnímali ako dobrovoľné a chýbal aj dostatok školských psychológov, ktorí by poskytovali kultúrne citlivé poradenstvo.

Česko. Voľnočasové adaptačné skupiny mali zmysel len ako krátkodobé núdzové riešenie, avšak v niektorých mestách trvali aj niekoľko rokov, mali rôznu kvalitu a mohli sa stať formou skrytej segregácie. Jazyková príprava cez určené školy (400 hodín) bola nedostatočná a nerovnomerne dostupná (problém bol najmä v malých a vidieckych školách). Problémom je aj naviazanie nároku na jazykovú podporu na dĺžku pobytu namiesto jazykovej úrovne.

Pozitívnu rolu zohrali adaptační koordinátori, ukrajinskí asistenti pedagóga aj mobilné tímy ukrajinských psychologičiek. Osvedčili sa aj výukové skupiny – na rozdiel od segregovaných tried. Pomohlo tiež 12-mesačné adaptačné obdobie, avšak problémom bolo jeho pevné ohraničenie. Pozitívny bol aj strop na zaradenie dieťaťa najviac o jeden ročník nižšie. Pretrváva však nedostatok školských psychológov.

Podpora pre personál škôl

Slovensko. Personál škôl má k dispozícii množstvo príručiek a metodík (NIVAM, VÚDPaP, ministerstvo školstva), nie je však jasné, či ich školy využívajú. Pozitívom bolo vytvorenie učebnice Aha, slovenčina!, ale chýbajú k nej nahrávky, metodiky a vekovo diferencované materiály. Chýbajú aj materiály pre materské školy.

Učitelia nemajú didaktickú prípravu na prácu s cudzincami, kurz NIVAM takmer nikto neabsolvuje a vzdelávacie kapacity (NIVAM, Studia Academica Slovaca) nie sú prepojené do systému. Výnimku zo štátnej jazykovej skúšky využili na zamestnanie ukrajinských asistentov len školy s vlastnou iniciatívou.

Česko. Personál škôl má k dispozícii dostatok materiálov, menej ich je však pre stredné školy. Školy často nevedia, ktoré opatrenia platia a pre koho. Aktivita NPI boli obsahovo kvalitné, avšak mali len odporúčací charakter a nízky dosah. Výnimka umožňujúca zamestnať ukrajinských učiteľov bez znalosti češtiny umožnila výučbu niektorých predmetov v ukrajinčine, neskôr však bola zrušená.

Stredné školy

Slovensko. Oblasť stredných škôl zostala najviac zanedbaná. Úpravy (pomôcky, predĺžený čas) platili len v Testovaní 9. Deti z Ukrajiny sa preto často dostávajú na tie stredné školy, kde je voľné miesto a nie podľa záujmu a predpokladov. Náhrada prijímacej skúšky zo slovenčiny jazykovou skúškou A2 (najskôr od roku 2028) je prijateľný kompromis, avšak problémom môže byť naviazanie na ročník príchodu namiesto jazykovej diagnostiky.

Názory na nahradenie maturity zo slovenčiny jazykovou skúškou (B1 alebo B2) neboli jednotné: podľa kritického pohľadu má štát skôr poskytnúť nástroje na splnenie rovnakých požiadaviek, podľa iného ide o krok, v ktorom Slovensko prebehlo okolité krajiny.

Česko. Pozitívne bolo, že sa prijala výnimka, ktorá umožnila prijať mladých ľudí z Ukrajiny aj do prebiehajúceho 1. ročníka strednej školy. Odpustenie prijímacej skúšky z češtiny a jej nahradenie rozhovorom bolo dôležitým opatrením, pretrváva však riziko subjektivity a rozhovor nie je bodovaný, takže

o prijatí rozhoduje len matematika. Test z matematiky v ukrajinčine sa neosvedčil a problémom je aj naviazanie úprav na čas pobytu.

Chýba systémová príprava pred vstupom na strednú školu – programy „nultého ročníka“ nie sú súčasťou systému a ich účastníci nemajú štatút žiaka. Hlavnou bariérou maturity je didaktický test z češtiny, pri ktorom je neúspešnosť cudzincov výrazná a ktorý často mladých ľudí odrádza od maturitných odborov.

5.2 Kľúčové odporúčania

Spoločné kľúčové odporúčania pre Slovensko a Česko

- **Prepojiť a sprístupniť údaje** o pobyte detí cudzincov samosprávam a zriaďovateľom a prepojiť údaje ministerstiev vnútra a školstva, aby bolo možné identifikovať deti mimo vzdelávania a sledovať ich vzdelávaciu dráhu
- **Posilniť informovanosť rodičov** o povinnom vzdelávaní a o školách, kam môžu dieťa prihlásiť
- **Posilniť informovanosť škôl** o platných opatreniach a dostupnej podpore
- **Rozšíriť jazykovú prípravu** približne na 600 hodín
- **Zaviesť diagnostiku jazykovej úrovne** a na základe nej poskytovať podporu
- **Ukotviť v škole osobu zodpovednú za adaptáciu** detí cudzincov
- **Zabezpečiť psychosociálnu podporu v materinskom jazyku** dieťaťa a **posilniť kapacity škôl** v oblasti psychologickkej podpory
- **Prípraviť učiteľky a učiteľov** na prácu s deťmi z iného jazykového a kultúrneho prostredia v rámci vysokoškolskej prípravy
- Zabezpečiť učiteľkám a učiteľom **supervíziu a profesijný rozvoj** v oblasti práce s deťmi z iného jazykového a kultúrneho prostredia
- **Zaviesť „nultý ročník“ pred nástupom na strednú školu** do vzdelávacieho systému

Kľúčové špecifické odporúčania pre Slovensko

3

- **Zaviesť rovnaké podmienky vzdelávania** (nárok na materskú školu, povinné predprimárne vzdelávanie a povinnú školskú dochádzku) **pre všetky deti cudzincov** bez ohľadu na druh pobytu
- **Podporiť fungovanie adaptačných tried**
- **Sfunkčniť systém podporných opatrení**
- **Stabilizovať regionálnu podporu škôl** vo forme regionálnych metodikov, krajských mobilných tímov a podobne
- **Podporiť zamestnávanie ukrajinských odborníkov** v školách

Kľúčové špecifické odporúčania pre Česko

- Zvážiť nahradenie súčasného modelu jazykovej prípravy (určené a neurčené školy) modelom, v rámci ktorého **každá škola bude mať povinnosť zabezpečiť jazykovú prípravu pre každé dieťa**, ktoré ju potrebuje
- **Zaviesť nárok na jazykovú prípravu založený na testovaní jazykovej úrovne** (nie na dĺžke pobytu) alebo **upraviť dvojročnú hranicu nároku**, aby sa predišlo prípadom, keď dieťa alebo škola zmešká čas na poskytnutie prípravy
- V rámci prijímacieho konania na strednú školu **nahradiť skúšku z českého jazyka a literatúry skúškou z češtiny ako druhého jazyka**
- **Nahradiť maturitu z českého jazyka a literatúry skúškou z češtiny ako druhého jazyka.**